

Stökiga elever

För mycket fokus på det barn som inte passar in. För lite på undervisningen. Utan stöd i forskningen lyfts bråkiga elever bort från skolan.

Text: Anika Agebjörn | Bild: Lena Katarina Johansson | [Prenumerera](#) | Artikel i [SocialPolitik nr 3 2010](#)

[singlepic id=475 w=291 h=437 float=left]Alla som arbetat inom socialtjänsten vet hur svårt det är för socialarbetare att se vad som är bäst att göra för unga med problem i hemmet och i skolan. Åtskilliga är de elevvårdskonferenser där olika åtgärdsprogram presenteras men där förväntningarna från skolans anställda mest handlar om att den unga ska flyttas från skolan och ibland också från hemmet.

– Ett avskiljande, att ta bort elever från klassrummet och placera dem i särskilda grupper, behövs framför allt för att eleven inte längre ska kunna utgöra en risk eller ett störningsmoment för andra elever i klassen, säger Susanne Severinsson vid Linköpings universitet.

– Motivet är att det är bra för eleven, att det ger dem en bättre anpassad undervisning och bättre studieresultat. Men vi vet nu av den forskning som finns att det är direkt kontraproduktivt att placera barn med psykosociala problem tillsammans.

Idén med placering av ungdomar i särskilda verksamheter, inom eller utanför den reguljära skolan, har helt enkelt inte stöd i forskningen. Det är till och med tveksamt om specialpedagogisk undervisning har några positiva resultat överhuvudtaget, berättar Susanne Severinsson:

– Alla studier visar att specialundervisning inte ger önskade effekter, tyvärr oavsett var den sker. För att vara rättvis måste ju också sägas att studierna inte kan visa hur dessa

elever skulle klarat sig utan särskild undervisning, tillägger hon. De visar bara på att de som undervisas i särskilda undervisningsgrupper till exempel har sämre fysisk och psykisk hälsa, högre arbetslöshet och kriminalitet som vuxna. Kort sagt specialundervisning för dessa grupper med psykosociala problem lyckas inte vända en negativ utveckling

Socialtjänstens sätt att ordna skolgång för unga som placeras genom deras försorg kritiserar också. I stället för att få gå i den reguljära skolan på den ort där HVB-hemmet ligger, överläts undervisning ibland till HVB-hemmet.

– Tidigare forskning visar att dessa barns skolgång ofta präglas av bristande kontinuitet, säger Susanne Severinsson. De insatser som var avsedda att hjälpa de unga har inte gett avsedda effekter. De har inte fullföljt grundskolan och de har också sämre hälsa som vuxna än andra.

Trots detta fortsätter denna avskiljandets princip att gälla i arbetet med ungdomar i svårigheter.

– Det inte är rimligt att prioritera ner undervisningsbehovet så, säger Severinsson. Dessa ungdomar anses inte i huvudsak ha inlärningsproblem utan det är olika beteenden och svårigheter med sociala relationer med till exempel tidigare lärare som ses som det problematiska. Ändå får dessa ungdomar så lite undervisning.

Susanne Severinsson har i sin avhandling i pedagogiskt arbete, *Unga i normalitetens gränsland: Undervisning och behandling i särskilda undervisningsgrupper och hem för vård eller boende*, undersökt hur samhället ordnar för dessa ungdomar som faller utanför den normala mallen. Hon har studerat hur tre olika institutioner organiserar vardagen för unga som avskiljs från den reguljära grundskolan och som ibland även placeras utanför det egna hemmet. Fältstudien har bedrivits i två privat drivna hem för vård eller boende, HVB, samt en kommunal särskild undervisningsgrupp i grundskolan.

– Alla tre utgör exempel på arenor i ett gränsområde mellan behandling och undervisning, mellan sociala och pedagogiska

insatser. De har också det gemensamt att föräldrarna involveras, i olika grad, i arbetet.

Studien visar att ungdomar med olika typer av svårigheter blandas i samtliga tre institutioner. Men oavsett hur de ungas svårigheter definieras liknar insatserna varandra. Målet är i samtliga fall förändring av individen. Specialpedagogiskt arbete med fokus på skolkunskaper blandas med socialpedagogiskt arbete, allt med målet att bli en välanpassad människa. De unga ska bli trygga, få stärkt självkänsla, börja lita på vuxna samt, kanske allra mest, dämpa störande beteende.

Frågor om hur dessa ungdomar kan undervisas glider lätt över i diskussioner om hur deras psykiska hälsa och sociala situation kan förbättras så att de ska klara sig som medborgare. Frågor som då lätt tappas bort är hur de ska klara sin skolgång och hur skolgången skulle behöva anpassas.

Målet med insatserna är grundat i idéer om normalisering. De unga, eller åtminstone deras beteende, ska förändras från det oönskade till det önskade. De ungas oönskade beteende står i fokus och det ska förändras genom behandling. Det gör att undervisningsinsatserna ofta underordnas.

Detta anpassningsarbete möts ofta av de ungas protester. Att hantera deras motstånd kan ibland ta över annat innehåll i verksamheterna. De anställdas strävan mot konsensus för att behålla lugn och kontroll i vardagen.

Vad som ska ske – och implicit vilka de unga är och ska bli – förhandlas hela tiden mellan de anställda och ungdomarna. En familjelik informell ton och omsorg används för att upprätthålla konsensus. Här skapas relationer som förstärks genom medel som humor och kroppskontakt. Relationen blir ett medel för att skapa förtroende och nå de unga så att de i sin tur ska förändra sig och börja reglera sig själva.

Ett ständigt diskussionsämne bland de anställda är vad som är orsak och verkan och hur den "rätta" hjälpen ska se ut för att passa ungdomarna. De, i sin tur, förväntas själva välja att

ändra sitt beteende. I det förändringsarbetet används, förutom humor och kroppskontakt, även belönings- och bestraffningssystem.

De unga är medvetna om att de tillskrivs olika problemkategorier. De vill hellre se sig som normala skolelever och tonåringar. De gör motstånd mot att klientifieras, det vill säga först göras till klienter som ska "erkänna sina fel" för att sedan erbjudas och ta emot hjälp, det vill säga behandling så att de ska kunna leva upp till det önskvärda, att bli laglydiga, lugna och tillitsfyllda.

Verksamheternas möte med de unga innehåller flera dilemman, konstaterar Severinsson. De konsensus- och relationsorienterade arbetssätten innebär att intressekonflikter och maktaspekter osynliggörs. Genom de ungas involvering blir de själva ansvariga för förändringen och om de misslyckas är ansvaret deras. Deras möjlighet att påverka sin situation är dock begränsad och styrs mer av de institutionella inramningarna, även om det finns en möjlighet för dem att göra motstånd mot det som strider mot deras intressen. Intressen som handlar om hur livet ska gestalta sig på längre sikt står dock emot intressen att lösa situationen på institutionen.

Samtidigt, menar Severinsson, innehåller just detta relationsorienterade arbetssätt att de unga blir sedda och bemötta i sin argumentation och tagna på allvar och lyssnade på. Det är i samspelet mellan de unga och de anställda som de unga får nya möjligheter att reflektera över sig själva. Det i sig är en förutsättning för att självbilder och identiteter ska utvecklas.

– Visserligen är arbetet med ungdomars beteendeproblem viktigt, men de har också behov av en fungerande skolgång. Idén om att de unga först ska anpassas för att sedan kunna undervisas skapar risk för att detta "sedan" infaller efter att de fyllt 16 år.

– Det krävs förändringar av skolan, anser Susanne Severinsson,

så den har större beredskap att arbeta för alla barns lärande.
Även de som har allvarliga psykosociala svårigheter.

anika.agebjorn@liu.se

Susanne Severinsson är socionom med mångårig erfarenhet från kommunalt socialtjänstarbete samt fil mag i specialpedagogik. Hon disputerade den 27 maj 2010 vid Institutionen för samhälls- och välfärdsstudier, Linköpings universitet.

Läs vidare

Unga i normalitetens gränsland: Undervisning och behandling i särskilda undervisningsgrupper och hem för vård eller boende, Susanne Severinsson, Linköping Studies in Education and Social Sciences No. 1, Linköping Studies in Pedagogic Practises No. 13